

การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาไทยทรงดำ ในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

Cultural Capital Management of Ethnic Groups for Creative Tourism: A Case Study of the Tai Song Dam in U Thong District, Suphan Buri Province

เสนอ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรักษ์ นิทัศน์เอก

โดย

นางสาววนัสฑกาญจน์ โพรามาต

รหัสประจำตัวนักศึกษา 6714880007

วิชา การค้นคว้าอิสระ (วิชา POL7096)

(Independent Study)

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (กลุ่มวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568

การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาไทยทรงดำ ในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี[1]

Cultural Capital Management of Ethnic Groups for Creative Tourism: A Case Study of the Tai Song Dam in U Thong District, Suphan Buri Province

นางสาววนัสฑกาญจน์ โพรามาต[2]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรักษ์ นิทัศน์เอก[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และวิเคราะห์กระบวนการจัดการทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำชุมชน ปราชน์ท้องถิ่น ผู้จัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไตดำโบราณ หน่วยงานท้องถิ่น รวมถึงการสังเกตภาคสนามและการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนไทยทรงดำยังคงมีทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและอุดมสมบูรณ์ ทั้งด้านภาษา การแต่งกาย ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีศักยภาพ อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ต้องพึ่งพาบทบาทสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทั้งในด้านการประชาสัมพันธ์ การจัดทำสื่อท่องเที่ยว ตลอดจนการยกระดับมาตรฐานกิจกรรมให้เป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัด

การศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนไทยทรงดำ ควรตั้งอยู่บนหลักการ “ชุมชนเป็นศูนย์กลาง” โดยให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา ขณะที่ภาครัฐทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนความรู้และทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และนำไปสู่การอนุรักษ์อัตลักษณ์ไทยทรงดำอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการทุนทางวัฒนธรรม, ชาติพันธุ์ไทยทรงดำ, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

---

[1]บทความเรียงจากการศึกษา “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาไทยทรงดำ ในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”

[2]นักศึกษา ปริญญาโท สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง

[3]อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าอิสระ

Abstract

This study aims to examine the characteristics and components of the cultural capital of the Tai Song Dam ethnic group in U Thong District, Suphan Buri Province, and to analyze the processes involved in managing this cultural capital for the development of creative tourism. It also seeks to propose guidelines for advancing creative tourism based on the community's cultural assets. The research employed a qualitative methodology, collecting data through in-depth interviews with community leaders, local scholars, the founder of the Tai Dam Cultural Restoration Center, and local government agencies, as well as field observations and document analysis.

The findings reveal that the Tai Song Dam community possesses rich and distinctive cultural capital-including language, traditional dress, rituals, and indigenous knowledge-all of which hold strong potential for creative tourism development. However, the community's tourism management remains in an early stage and still relies heavily on external support from provincial cultural offices, local administrative organizations, and the Tourism Authority of Thailand, particularly in areas such as public relations, development of tourism media, and upgrading local activities to meet provincial standards.

The study indicates that the development of creative tourism within the Tai Song Dam community should be grounded in a "community-centered" approach that empowers local people to participate in planning and directing development efforts. Meanwhile, government agencies should act as facilitators, providing knowledge and resources to ensure balanced development across economic, social, and cultural dimensions. Such an approach will contribute to the sustainable preservation of Tai Song Dam identity.

Keywords: Cultural Capital Management, Tai Song Dam Ethnic Group, Creative Tourism

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างทั้งความภาคภูมิใจ ความทรงจำร่วม และศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (UNESCO, 2003) โดยเฉพาะในยุคที่ภาคการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ การนำทุนวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงได้รับความสนใจมากขึ้น เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่มองหาประสบการณ์ร่วมไม่ใช่เพียงการชมวัฒนธรรมจากระยะไกล (Richards & Raymond, 2000)

อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ หนึ่งในกลุ่มสำคัญคือ “ไทยทรงดำ” หรือ “ลาวโซ่ง” ซึ่งสืบเชื้อสายจากแคว้นสิบสองจุไทและเมืองแถนในเวียดนามตอนเหนือ การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลที่ 5 โดยตั้งถิ่นฐานในหลายจังหวัดของภาคกลาง รวมถึงอำเภออู่ทอง ซึ่งเป็นเส้นทางมุ่งสู่ภาคเหนือ จึงทำให้กลุ่มไทยทรงดำสามารถรักษาภาษา การแต่งกาย ประเพณีเช่นผีบรรพบุรุษ และวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมไว้ได้อย่างเข้มแข็ง

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ เทคโนโลยี และกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้บางส่วนของวัฒนธรรมไทยทรงดำเริ่มเสื่อมถอย เช่น การใช้ภาษาถิ่นลดลง การแต่งกายแบบดั้งเดิมถูกแทนด้วยแบบสมัยใหม่ งานหัตถกรรมและภูมิปัญญาเดิมขาดผู้สืบทอด อีกทั้งกิจกรรมวัฒนธรรมหลายอย่างคงอยู่เพียงในพิธีกรรมประจำปี ขณะที่การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนยังเป็นเพียงการ “จัดแสดง” มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ทำให้ไม่สามารถสร้างรายได้อย่างยั่งยืน และอาจส่งผลให้วัฒนธรรมถูกทำให้เป็นสินค้าโดยขาดความเข้าใจเชิงลึก

ดังนั้น การศึกษาเรื่อง “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาไทยทรงดำ อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” จึงมีความสำคัญต่อการระบุจุดแข็งและศักยภาพของทุนวัฒนธรรม วิเคราะห์กระบวนการจัดการที่มีอยู่ และเสนอแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมกับการนำไปสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

รวมถึงเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าและร่วมสืบทอดอัตลักษณ์ไทยทรงดำให้คงอยู่ในสังคมไทยร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการสำรวจและวิเคราะห์การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทยทรงดำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่

1.องค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมของไทยทรงดำ เช่น ภูมิปัญญาดั้งเดิม การทอผ้า การจักสาน พิธีกรรม ประเพณี การแต่งกาย อาหาร วิถีชีวิต และลักษณะสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์

2.กระบวนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยพิจารณาตามกรอบแนวคิดการจัดการ (POCCC) ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การประสานงาน การดำเนินงาน และการควบคุมกำกับ เพื่อทำความเข้าใจวิธีที่ชุมชนบริหารทุนวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว

3.แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนไทยทรงดำ เช่น กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ และรูปแบบความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาคเอกชน

ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย

1. ผู้นำศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยทรงดำ จำนวน 1 คน

2. เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลตำบลบ้านดอน) ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จำนวน 1 คน

3. กลุ่มทอผ้า (ผู้สืบทอดภูมิปัญญาและผลิตสินค้าท้องถิ่น) จำนวน 2 คน

4. ปราชญ์ท้องถิ่นที่มีบทบาทด้านวัฒนธรรม จำนวน 3 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ในอำเภอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ทราบลักษณะและองค์ประกอบเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไททรงดำ ในพื้นที่อำเภอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

2. ได้แนวทางการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ

3. ชุมชนสามารถนำผลการศึกษาไปปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบสานอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ทรงดำให้คงอยู่ต่อไปในสังคมร่วมสมัย

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาการจัดทำรายงานการเงินของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี (ส่วนกลาง) ภายใต้หลักธรรมาภิบาล ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรมหมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ทักษะ ประเพณี และมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดในสังคมหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถนำไปสร้างคุณค่าทั้งด้านอัตลักษณ์และเศรษฐกิจ วัฒนธรรมมีทั้งรูปธรรม เช่น เครื่องแต่งกาย อาหาร หรือสถาปัตยกรรม และนามธรรม เช่น ภาษา ค่านิยม หรือพิธีกรรม การจัดการทุนทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ คัดสรร พัฒนา และใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. แนวคิดวัฒนธรรมชาติพันธุ์

วัฒนธรรมชาติพันธุ์หมายถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนที่สืบทอดกันมา เช่น ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้รากเหง้าและอัตลักษณ์ของกลุ่ม วัฒนธรรมชาติพันธุ์เป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า สามารถนำไปต่อยอดในกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น หัตถกรรม ประเพณี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ การนำทุนชาติพันธุ์มาใช้สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ช่วยให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ การสร้างรายได้ และการสืบสานวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ข้อมูลเกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

ไทยทรงดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มีถิ่นกำเนิดจากแคว้นสิบสองจุไทและเมืองแถนในเวียดนามเหนือ อพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายระยะ ตั้งถิ่นฐานในหลายจังหวัดภาคกลางและภาคตะวันตก รวมถึงอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มนี้มีเอกลักษณ์ชัดเจน ทั้งภาษา การแต่งกายสีดำแบบดั้งเดิม ประเพณีเซ่นผีบรรพบุรุษ และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ แม้สังคมสมัยใหม่ส่งผลให้บางส่วนของวัฒนธรรมลดทอนลง แต่ชุมชนไทยทรงดำยังคงรักษาเอกลักษณ์สำคัญไว้และสามารถนำมาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีศักยภาพ

4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนคือกระบวนการที่ให้ประชาชนมีบทบาทตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความเป็นเจ้าของและเสริมสร้างความโปร่งใสของโครงการ เมื่อชุมชนมีบทบาทอย่างแท้จริง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งด้านเศรษฐกิจ (เพิ่มรายได้ กระจายประโยชน์) ด้านสังคม (ความสามัคคี การสร้างพลังชุมชน) และด้านวัฒนธรรม (การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการอนุรักษ์อัตลักษณ์)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง นักท่องเที่ยวไม่ได้เพียงชมวัฒนธรรม แต่ได้ลงมือทำ เช่น ทอผ้า ทำอาหารพื้นบ้าน เรียนรู้พิธีกรรม หรือทำกิจกรรมตามวิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมเหล่านี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน เพราะช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม สร้างรายได้ เสริมอัตลักษณ์ และสร้างความภาคภูมิใจใน

ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังช่วยให้การท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของชุมชน ลดความเสี่ยงของการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้าเกินความจำเป็น และทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาไทยทรงดำ ในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

Henri Fayol (1949)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาภาคสนามเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี รวมถึงกระบวนการจัดการทุนและศักยภาพในการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ข้อมูลเชิงลึกได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสารเพื่อสะท้อนบริบทจริงของชุมชนอย่างรอบด้าน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 7 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้นำศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรม เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชุมชน ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีบทบาทและความรู้โดยตรงเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงดำและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลปฐมภูมิ ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนามในชุมชนไทยทรงดำ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนประสบการณ์ มุมมอง และข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมและการพัฒนา การเก็บข้อมูลประกอบด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึกภาคสนาม เครื่องบันทึกเสียง และการบันทึกภาพสถานที่และกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมจากเอกสารวิชาการ งานวิจัย รายงานหน่วยงานภาครัฐ และบทความออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การจัดการทุนวัฒนธรรม และแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อนำมาสนับสนุนการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการตามประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการจัดการท่องเที่ยว ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพของชุมชน ลักษณะคำถามเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายอย่างละเอียดและสะท้อนประสบการณ์จริง

2. การสังเกตการณ์ภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่หลายครั้งเพื่อสังเกตวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ลักษณะบ้านเรือน และกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน ข้อมูลจากบันทึกภาคสนามและภาพถ่ายถูกนำมาใช้ประกอบการตีความ

3. การศึกษาจากเอกสาร เพื่อนำข้อมูลเชิงทฤษฎีและข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์และตรวจสอบความถูกต้อง จากนั้นอ่านทบทวนข้อมูลหลายรอบเพื่อให้เข้าใจภาพรวม ก่อนจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่สำคัญ เช่น ทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการจัดการ การมีส่วนร่วม ปัญหาอุปสรรค และศักยภาพพัฒนา แล้วนำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่มาสังเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่ออธิบายและเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็น

ระบบ ทั้งนี้ มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลผ่านการเทียบเคียงข้อมูลจากหลายแหล่งและการทวนสอบกับผู้ให้ข้อมูลบางส่วน ผลลัพธ์ทั้งหมดถูกนำเสนอในลักษณะพรรณนา เพื่อสะท้อนภาพรวมของทุนวัฒนธรรมและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนไทยทรงดำในพื้นที่ศึกษา

ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งสำรวจทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการจัดการ และแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนไทยทรงดำในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เอกสาร ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยทรงดำในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

การวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยทรงดำโดยใช้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมสามารถจัดหมวดได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ภาษาและการสื่อสาร ชุมชนยังคงใช้ภาษาไทยทรงดำหรือภาษาโซ่ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุ แม้การใช้ภาษาจะลดลงในกลุ่มคนรุ่นใหม่แต่ยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

2. การแต่งกายดั้งเดิม เช่น เสื้อก้อม ผ้าซิ่นลายแตงโม และเสื้อฮี ซึ่งยังคงใช้ในพิธีกรรมและงานประเพณี พร้อมทั้งมีการผลิตชุดดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ด้านวัฒนธรรม

3. ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต อาทิ การทอผ้า การย้อมด้วยหม้อนิล อาหารพื้นบ้าน และประเพณีตำข้าวเม่า ซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีเกษตรและกลายเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ เช่น การจำหน่ายผ้าทอ OTOP

4. ความเชื่อและพิธีกรรม โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีเรือนและผีบรรพบุรุษ ซึ่งกำกับพิธีสำคัญในช่วงชีวิตและยังคงใช้ในกิจกรรมวัฒนธรรม แม้ปรับให้ร่วมสมัยในบางส่วน

5. สถานที่และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยมีศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไตดำโบราณเป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์ ถ่ายทอดองค์ความรู้ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

โดยสรุป ชุมชนไทยทรงดำมีทุนวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและหลากหลาย ทั้งด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิต ความเชื่อ และพื้นที่วัฒนธรรม ซึ่งถูกหล่อหลอมผ่านการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และยังเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ที่ 2 กระบวนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีการจัดการทุนวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ แม้ไม่ได้อยู่ในรูปแบบทางการ โดยสามารถวิเคราะห์ได้จากกรอบแนวคิด POCCC ของ Fayol ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และต่อยอดวัฒนธรรมไปสู่กิจกรรมท่องเที่ยว โดยได้รับการสนับสนุนด้านข้อมูลและงบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่น

2. การจัดองค์กร (Organizing) ชุมชนมีการรวมกลุ่มตามความถนัด เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ทำให้การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นระเบียบ มีความพร้อม และเกิดการมีส่วนร่วมของคนหลายช่วงวัย

3. การสั่งการและการนำ (Commanding) ผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้กำกับคุณภาพกิจกรรมวัฒนธรรม และทำหน้าที่ประสานการดำเนินงานให้สอดคล้องกับประเพณี

4. การประสานงาน (Coordinating) มีความร่วมมือระหว่างชุมชนกับองค์กรรัฐ เช่น เทศบาล โรงเรียน และสำนักงานวัฒนธรรม ส่งผลให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และประชาสัมพันธ์

5. การควบคุมและติดตามผล (Controlling) ชุมชนมีการสะท้อนผลหลังจบกิจกรรม รับฟังความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว และปรับปรุงกิจกรรมให้เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง

โดยรวมแล้ว ชุมชนไทยทรงดำมีลักษณะการจัดการแบบ ชุมชนเป็นฐาน (community-based management) ที่ผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสนับสนุนจากภายนอกอย่างเหมาะสม ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรม

จากการสังเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปแนวทางสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. การอนุรักษ์และต่อยอดทุนวัฒนธรรม โดยจัดทำคลังข้อมูลวัฒนธรรม พัฒนาองค์ความรู้ให้เข้าถึงได้ และต่อยอดผลิตภัณฑ์สู่งานร่วมสมัย เช่น ผ้าทอและอาหารพื้นถิ่น

2. การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงมีส่วนร่วม โดยออกแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือ เช่น การทอผ้า ย้อมคราม ทำอาหาร รวมถึงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมและกิจกรรมประจำเดือน

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ด้วยการประสานงานกับหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคการศึกษา และเอกชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากรความรู้และประชาสัมพันธ์

4. การบริหารจัดการและประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน พัฒนาระบบติดตามผล และส่งเสริมบทบาทคนรุ่นใหม่ในการเป็นแกนนำด้านสื่อสารและประชาสัมพันธ์

แนวทางดังกล่าว สามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไว้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ชุมชนไทยทรงดำในอำเภออู่ทองมีทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและหลากหลาย ทั้งด้านพิธีกรรม ภาษา การแต่งกาย ผ้าทอ อาหารพื้นถิ่น และเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างมีศักยภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่มองว่าทุนทางวัฒนธรรมสามารถต่อยอดเป็นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมได้ หากมีระบบจัดการและการสืบทอดที่เหมาะสม

ประการแรก ทุนวัฒนธรรมของชุมชนยังคงได้รับการรักษาอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะการแต่งกายดั้งเดิม ผ้าทอ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อผีเรือนและผีบรรพบุรุษ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2001) ที่มองว่าวัฒนธรรมคือรากฐานของอัตลักษณ์และความหลากหลายทางสังคม ความคงอยู่ของเอกลักษณ์ดังกล่าวช่วยเพิ่มศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่แสวงหาประสบการณ์แท้จริง

ประการที่สอง ข้อจำกัดสำคัญที่พบคือ องค์ความรู้ส่วนใหญ่ยังคงอยู่กับผู้สูงอายุและไม่มีระบบบันทึกหรือจัดเก็บอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหายของภูมิปัญญา ผลนี้สอดคล้องกับงานของสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ (2547) ที่ระบุว่าชุมชนไทยทรงดำหลายแห่งยังขาดกลไกจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวของชุมชนยังอยู่ในระยะเริ่มต้นและไม่มีคณะทำงานถาวร ทำให้กิจกรรมขาดความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นประเด็นที่พบร่วมกันในงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT)

ประการที่สาม การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนจำเป็นต้องยึดแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ตาม Murphy (1985) ซึ่งให้ความสำคัญกับการที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางและเป็นเจ้าของกระบวนการ ผลการศึกษาพบว่า หากชุมชนเปิดพื้นที่ให้กลุ่มต่าง ๆ เช่น เยาวชน แม่บ้าน และกลุ่มทอผ้าเข้ามามีบทบาท จะสามารถกระตุ้นการสืบทอดวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติจริง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Arnstein (1969)

ประการที่สี่ การเล่าเรื่อง (Storytelling) โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับลวดลายผ้าทอและกระบวนการผลิต เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างประสบการณ์สำหรับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของ Richards (2011) ที่ชี้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องเน้นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้เยี่ยมชม มากกว่าการแสดงวัฒนธรรมเพียงผิวเผิน

ประการสุดท้าย การสนับสนุนจากภาครัฐและเครือข่ายภายนอกยังมีความจำเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านงบประมาณ การอบรม และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Goodwin (2007) ที่ระบุว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีหน่วยงานพี่เลี้ยงในระยะเริ่มต้นเพื่อเสริมศักยภาพในระยะยาว นอกจากนี้ การขาดระบบติดตามและประเมินผลยังเป็นอุปสรรคสำคัญสู่ความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด NPM ที่เน้นประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการวัดผลลัพธ์

โดยสรุป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนไทยทรงดำต้องอาศัยการผสานทุนวัฒนธรรมเข้ากับระบบบริหารจัดการที่มีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ การเล่าเรื่องที่เข้มแข็ง และการจัดทำระบบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้เน้นความจำเป็นของการสนับสนุนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติเพื่อเสริมความเข้มแข็งของทุนวัฒนธรรมไทยทรงดำและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ในระดับนโยบาย ควรจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำ” และบูรณาการแผนงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในระดับปฏิบัติ ชุมชนควรจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาผู้นำวัฒนธรรม และจัดกิจกรรมเชิงมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับประสบการณ์ท่องเที่ยว สำหรับงานวิจัยในอนาคต ควรศึกษาการเปรียบเทียบทุนวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นและการประยุกต์เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาโมเดลการจัดการที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

ประเสริฐ ณ นคร. (2545). ตำนานเมืองสิบสองจุไทยและชาวไทดำ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ประทับใจ สิกขา. (2552). ผ้าในวิถีชีวิตไทดำ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชวดี โกศล. (2561). การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.

จุรีวรรณ จันพลา, & คณะ. (2554). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์. (2547). การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชนไทยทรงดำในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2564). คลังข้อมูลชุมชน: TaiDamBoran. สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2568, จาก https://shorturl.asia/J0vRZ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับการเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216–224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241–258). New York, NY: Greenwood Press.

Chambers, J. R. (1991). The peoples of the Golden Triangle: Six tribes in Thailand. London, UK: Thames and Hudson.

Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures. New York, NY: Basic Books.

Goodwin, H. (2007). Community-based tourism: A success? In R. Sharpley & D. J. Telfer (Eds.), Tourism and development: Concepts and issues (pp. 183–204). Bristol, UK: Channel View Publications.

Murphy, P. E. (1985). Tourism: A community approach. New York, NY: Methuen.